

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ГОРДІЄНКО ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 378.011.3-051:172.3:[373.3.016:811](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
ГУСАК Людмила Євгенівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, професор кафедри іноземних
мов гуманітарних спеціальностей.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ШАПРАН Ольга Іллівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Г. Сковороди»,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
ГАРАПКО Віталія Іванівна,
Мукачівський державний університет, доцент
кафедри англійської філології та методики
викладання іноземних мов.

Захист відбудеться 28 грудня 2017 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 27 листопада 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



Сиротюк В. Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах глобалізації сучасної освіти педагогічна наука потребує принципових змін, які б відображали вітчизняні та зарубіжні тенденції. Інтеграція України в європейський освітній простір передбачає навчання та виховання людини з позиції гуманістичного підходу, відповідно до якого кожна цілісна та унікальна особистість розвивається у процесі реалізації власного потенціалу. Варто зауважити, що імплементація творчих ресурсів особистості є найбільш ефективною у випадку активної взаємодії особистості з іншими людьми. Причому цей процес повинен бути спрямований на входження людини до полікультурного суспільства одночасно зі збереженням власної самобутності. Толерантність як ціннісна установка та соціально-культурна потреба сьогодення визначає здатність до продуктивної взаємодії, яка здійснюється як в інтересах окремої особистості, так і цілого суспільства.

Соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах потребує визначення нових пріоритетів і перспектив розвитку школи та висуває високі вимоги до освіти і педагогічної діяльності вчителя, професіоналізм якого стає обов'язковою умовою вкрай необхідних соціальних перетворень. Якість освіти учнів залежить від професійних та особистісних якостей учителя, основне завдання якого – виконувати безпосередньо соціальне замовлення держави. Нагальною стає проблема підвищення особистісного та професійного розвитку випускника вищої школи, його здатності до постійного самовдосконалення при одночасному збереженні основних внутрішніх настанов і переконань. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів педагогічної освіти має стати формування професійно важливих особистісних якостей майбутнього вчителя, зокрема, його педагогічної толерантності.

Вирішення проблеми формування толерантності знайшло відображення у низці законодавчих документів, які передбачають становлення громадянського суспільства та розвиток соціокультурного діалогу між країнами. Зокрема, завдяки зусиллям Організації Об'єднаних Націй, яка у 1996 році прийняла «Декларацію принципів толерантності», основним пріоритетом освітньої політики визнано розвиток толерантності як способу об'єднання людей для збереження миру на Землі та налагодження конструктивної міжособистісної взаємодії на усіх рівнях.

У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» (1993), «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» (2002), Законах України «Про освіту» (2016), «Про вищу освіту» (2014), «Концепції національного виховання студентської молоді» (2009), Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2016–2020 роки (2016) відображено вимоги до формування толерантності свідомого громадянина у процесі здобуття освіти у вищому навчальному закладі.

В умовах демократизації, гуманізації та гуманітаризації освітньої системи гостро постає проблема формування педагогічної толерантності вчителя як носія цінностей, духовності та планетарного мислення сучасного суспільства, адже на нього покладено відповідальність за організацію навчально-виховного процесу, перебіг якого повинен забезпечити всебічний розвиток школяра. Проте часто взаємовідносини в освітньому середовищі базуються радше на принципах

інтолерантності, ніж толерантності. Це підтверджують такі прояви агресивної поведінки педагога у ставленні до своїх вихованців, як ворожість, роздратування, насмішки, фізичний вплив на учнів або навколишні предмети, вербальні образи, крик, погрози, відмова виконувати свої обов'язки, необґрунтована вимогливість, застосування покарань, авторитарність, демонстрація своєї сили та статусної переваги над дітьми, антипатія до окремих школярів, зневага.

Аналіз наукових досліджень дає можливість теоретично обґрунтувати формування толерантності в педагогічному аспекті в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Філософський аспект толерантності розглянуто в дослідженнях Л. Головатаї, Г. Гладуша, О. Голубович, І. Іванюка, Н. Захарчук, Є. Касьянкової, В. Лекторського, Дж. Локка, А. Перцева, В. Тишкова та інших учених. Інтерес до цієї проблеми знаходить відображення у юридичних (І. Галицький), політичних (М. Соколов) науках, мовознавстві (О. Михайлова), соціології (О. Нарежная, А. Темницький), трудовій етиці (К. Сафонов), соціоніці (В. Шлаїна), релігієзнавстві (О. Кожем'якіна). Проте найбільш детальне дослідження толерантності здійснено у психологічній та педагогічній науках. Як категорію психології толерантність вивчають О. Бабчук, В. Бойко, С. Бондирева, Є. Веневцева, О. Грива, О. Кирилук, О. Кихтюк, Є. Кривцова, Д. Леонт'єв, Ю. Макаров, М. Мельничук, О. Асмолов, Г. Олпорт, В. Павленко, Г. Солдатова, О. Шаюк та інші сучасні науковці. Проблему виховання толерантності досліджено на прикладі робіт О. Волошиної, Л. Олексюка, М. Карандаша, І. Козич, Л. Лозинської, О. Столяренко, Н. Сисоєвої та ін. Аксіологічний підхід до толерантності проаналізовано у працях Т. Варенко та К. Маковецької. Педагогічну толерантність учителя розглянуто у дослідженнях М. Андрєєва, Л. Безотечество, Н. Колмогорцевої, Ю. Котелянець, Н. Ліпатової, М. Перепеліциної, Г. Пономарьової, Ю. Годорцевої, Т. Фадєєвої та ін., а формування толерантності викладача – у працях Ю. Ірхіної, М. Ларіонової, А. Скок, О. Рудої та ін.

Незважаючи на актуальність досліджуваної проблеми та глибокий інтерес науковців до пошуків шляхів її вирішення, лише у незначному відсотку робіт учені розглядають шляхи формування толерантності учителя в умовах навчальної діяльності та під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу. У програмах цих дисциплін не передбачено способів оволодіння теоретичним та практичним аспектами толерантної взаємодії. Зокрема, поза увагою учених залишається проблема формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, яка потребує додаткового дослідження. Практична і теоретична значущість цієї проблеми обумовлена потребою вирішення низки суперечностей, а саме: між спрямованістю освітнього процесу у вищих навчальних закладах на якісну фахову підготовку майбутніх учителів іноземних мов початкової школи і недостатньою увагою до їхнього особистісного розвитку, у тому числі до формування педагогічної толерантності як професійно важливої особистісної характеристики; між вимогою суспільства сформуванню у процесі професійної підготовки кваліфікованих учителів іноземних мов початкової школи з достатньо розвиненою педагогічною толерантністю і реальним рівнем її сформованості; між потребою формування педагогічної толерантності майбутніх

учителів іноземних мов початкової школи у професійній підготовці та відсутністю педагогічних умов і методів їх практичної реалізації.

У зв'язку з вагомістю педагогічної толерантності у створенні позитивного навчального середовища та налагодженні гармонійної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, недостатньо обґрунтованими теоретичними та практичними підходами до її формування у майбутніх учителів та наявними суперечностями, темою дисертаційної роботи обрано **«Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до науково-дослідницької держбюджетної теми Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Реалізація філософії людиноцентризму в сучасній національній освіті» (д/р № 0113U002224). Тема дисертації затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 7 від 28.01.2015 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 24.03.2015 р.).

Мета дослідження – сформувати педагогічну толерантність майбутніх фахівців на основі обґрунтованої, розробленої та апробованої моделі формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

Досягнення поставленої мети дослідження передбачає виконання таких завдань:

1. Виявити і проаналізувати варіативність трактування терміну «толерантність» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.
2. Розробити модель педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.
3. Розробити та обґрунтувати модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи засобами іноземної мови (англійської).
4. Апробувати модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи у процесі професійної підготовки.
5. Провести кількісний та якісний аналіз ефективності авторської моделі формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

Об'єкт дослідження – педагогічна толерантність у професійній підготовці майбутнього фахівця.

Предмет дослідження – модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

Вирішення завдань передбачало використання системи **методів дослідження**: *теоретичні методи*: аналіз і синтез, порівняння, систематизація та класифікація положень філософських, соціологічних, психолого-педагогічних наукових джерел літератури для з'ясування теоретичних основ та стану розробленості досліджуваної проблеми; узагальнення та систематизація теоретичних та експериментальних даних для обґрунтування педагогічних умов формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи; теоретичне моделювання професійної підготовки студентів, завдяки якому було

сформульовано систему формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, виділено педагогічні умови та компоненти цього процесу; *емпіричні*: спостереження за навчально-виховним процесом ВНЗ, вивчення документації й педагогічного досвіду для виявлення потенціалу іноземних мов у формуванні педагогічної толерантності майбутніх учителів; застосування діагностичних процедур анкетування, тестування, інтерв'ювання для кількісного розподілу майбутніх педагогів за рівнями сформованості педагогічної толерантності на етапах констатувального й підсумкового зрізів; проведення педагогічного експерименту для перевірки ефективності визначених умов формування педагогічної толерантності майбутнього учителя іноземних мов початкової школи; *методи математичної статистики* використано для обробки емпіричних даних та доведення достовірності результатів педагогічного експерименту.

Експериментальна база дослідження. Експериментальним майданчиком для здійснення дослідження було обрано Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцький педагогічний коледж та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. У дослідженні брав участь 131 студент вищих навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* на основі аналізу наукових психолого-педагогічних досліджень було розроблено структуру педагогічної толерантності майбутніх учителів та модель її формування за структурними компонентами професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов початкової школи; визначено потенціал іноземних мов у формуванні педагогічної толерантності майбутніх учителів; розроблено та обґрунтовано структуру (змістово-когнітивний, мотиваційно-цільовий, процесуально-комунікативний, рефлексивно-поведінковий компоненти), критерії та показники педагогічної толерантності майбутніх учителів; уперше у структурі педагогічної толерантності виокремлено такі показники, як мотивація професійної діяльності, мотивація успіху/страху перед невдачею; акцентовано на конфліктологічній компетентності вчителя в структурі педагогічної толерантності; запропоновано комплексний підхід до підвищення рівня педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи шляхом впровадження методу інтерактивного тренінгу англійською мовою; розроблено програму та методичні рекомендації для студентів до вивчення навчальної дисципліни «Практика толерантної англомовної комунікації»; подальшого розвитку дістали інтерактивні форми і методи формування педагогічної толерантності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

Вірогідність результатів дослідження підтверджено теоретичним та методологічним обґрунтуванням основних положень, застосуванням системи методів, які відповідали предмету, меті та завданням дисертації, математичною статистичною значущістю, точністю обробки емпіричних даних, змістом експерименту та залученням потрібної кількості респондентів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у підвищенні рівня педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов

початкової школи завдяки реалізації таких педагогічних умов: забезпечення кваліфікованого науково-педагогічного супроводу процесу формування педагогічної толерантності студентів; толерантно-зорієнтований зміст підготовки; науково-методичне забезпечення професійної підготовки; створення толерантного навчального середовища у процесі вивчення дисципліни «Практика толерантної англійської комунікації» в авторській редакції. Проведено організаційно-методичну підготовку викладачів під час тренінгу «Навчаємось педагогічної толерантності», у ході якого визначено шляхи створення цих умов.

Теоретичні положення та практичні результати дисертаційної роботи доцільно використовувати викладачам ВНЗ для налагодження процесу міжособистісної взаємодії, у професійній підготовці студентів різних спеціальностей ВНЗ та педагогічних коледжів; під час курсів підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної освіти.

Основні положення дисертаційної роботи та методичні рекомендації впроваджено у навчально-виховний процес педагогічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01 від 22 червня 2017 року), Луцького педагогічного коледжу (довідка № 295 від 7 червня 2017 року) та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 755-33/03 від 26 червня 2017 року).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати дисертаційного дослідження здобувача вказані в авторефераті у переліку основних публікацій. У спільних публікаціях автором проаналізовано теоретичні засади педагогічної толерантності [7]; підібрано навчальний матеріал та розроблено практичні рекомендації щодо формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи засобами англійської мови [2].

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено та обговорено на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2015, 2016), «Актуальні проблеми розвитку світової науки» (Київ, 2015), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (Луцьк, 2016, 2017), міжнародній науковій конференції «Science without boundaries – development in 21st century» (Будапешт, 2016), міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2016); *всеукраїнських*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2016); Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (Кривий Ріг, 2017); *засіданнях* кафедри соціальної педагогіки та педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в 17 наукових публікаціях, а саме: 2 методичні рекомендації; 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому виданні України, 2 статті – у міжнародних наукових фахових виданнях, 8 тез у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (266 найменувань) та 13 додатків (55 сторінок). Робота містить 30 таблиць, 3 рисунки. Загальний обсяг – 341 сторінка, обсяг основного тексту – 244 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, показано зв'язок роботи з науковими програмами; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дисертаційної роботи; розкрито теоретико-методологічні засади, методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення; подано відомості про апробацію й упровадження отриманих результатів, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження педагогічної толерантності»** нами здійснено аналіз варіативності трактування терміна «толерантність» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, представлено авторське визначення педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, розкрито потенціал іноземної мови у процесі формування педагогічної толерантності студентів, виокремлено основні психологічні особливості студентства та учнів початкової школи, які потрібно враховувати у контексті формування педагогічної толерантності майбутніх учителів початкової школи.

Проведений аналіз наукових досліджень дає підстави стверджувати, що толерантність як наукове поняття має самодостатнє трактування, тому не слід його ототожнювати з абсолютним прийняттям, дружнім ставленням, повагою, байдужістю, конформізмом, незацікавленістю, неможливістю взаєморозуміння, поступкою, поблажливістю, потуранням чи колективізмом. Сутність цієї категорії базується на активній позиції носія толерантності як особистісної риси, який приймає різноманітні відмінності іншого, визнає його права, неупереджено ставиться до його поглядів та вчинків, та одночасно готовий до зміни власних переконань у разі виникнення такої потреби. На актуальність визначення меж толерантності вказано у Декларації принципів толерантності.

Толерантність є предметом дослідження науковців з позиції різних методологічних підходів – гуманістичного, діяльнісного, біхевіористичного, когнітивного, диверсифікаційного, особистісного, аксіологічного, фасилітативного, діалогічного, динамічного, прагматичного, які підтверджують думку про те, що це інтегроване, багатоаспектне та багатокомпонентне явище. У педагогіці розуміння толерантності прив'язане до освітньої парадигми (традиційної, гуманістичної, гуманітарної). У контексті нашого дослідження толерантність як консенсус найбільш повно розкриває сутність толерантності з точки зору діяльнісного підходу, оскільки передбачає активну взаємодію суб'єктів, результатом якої є спільні рішення та відповідна толерантна поведінка. Основними завданнями педагогіки толерантності є заперечення насилля, мирне вирішення проблемних чи конфліктних ситуацій, забезпечення умов толерантної взаємодії, формування толерантної свідомості та поведінки, розуміння толерантності як цінності.

Дослідження психологічних особливостей студентської молоді вказують на потребу формування толерантності саме у період студентства та підвищують ефективність цього процесу. Серед них виділено такі: високий освітній рівень,

поєднання інтелектуальної та соціальної зрілості, активний розвиток рефлексивних та емпатійних здібностей, самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, підвищений інтерес до різноманітних моральних проблем, формування Я-концепції, інтелектуалізація пізнавальних процесів, розвиток дивергентного мислення та ціннісних орієнтацій, емоційної сфери.

Визначено потенціал іноземної мови у формуванні педагогічної толерантності майбутніх учителів. Викладання іноземної мови має усі необхідні ресурси для різностороннього розуміння не тільки іншої культури, але й створює можливість вивчення життя людини у всій його соціальній різноманітності. Діяльність викладача іноземної мови має свої особливості, пов'язані із предметом та способами вивчення, зокрема: 1) іноземна мова є і ціллю, і засобом навчання, що і відрізняє її від інших дисциплін; 2) викладач виконує функцію як рівноправного партнера у безпосередній взаємодії зі студентами, так і кваліфікованого фахівця у галузі мови, який навчає та корегує діяльність студентів; 3) потреба студентів у спілкуванні визначає характер занять з іноземної мови; 4) викладач іноземної мови повинен досконало володіти як самою мовою у різних її аспектах (граматичному, фонетичному, стилістичному, лексичному, синтаксичному, морфологічному), так і мати чітке уявлення про предмет спеціалізації студентів, тобто в контексті нашого дослідження бути обізнаним з особливостями навчальної діяльності учителя загальноосвітнього закладу, зокрема початкової школи, та характеристиками цільової аудиторії майбутніх учителів, тобто молодших школярів; 5) ефективність навчальної діяльності залежить від умінь викладача викликати та підтримати зацікавленість студентів до вивчення іноземних мов, використовуючи при цьому автентичний мовний матеріал та адаптуючи його відповідно до потреб студентів; 6) метою діяльності викладача іноземної мови є ознайомлення студентів з іншою культурою, а сукупність матеріальних і духовних цінностей суспільства в усіх сферах утворює зміст освіти.

Методичний аспект вивчення іноземної мови має широкі можливості для формування педагогічної толерантності майбутніх учителів через застосування відповідних методів та прийомів, які сприяють комплексному розвитку складових елементів толерантності. Комунікативна спрямованість дисципліни вказує на те, що іноземна мова є ефективним інструментом формування толерантних відносин, оскільки викладач предмету має необмежені можливості застосування саме тих проблем ситуативного мовлення, які розвивають критичне мислення студентів та відображають різноманітні аспекти педагогічної толерантності.

Розглянуто психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, адже саме вони визначають характер взаємодії учителя з його вихованцями, серед яких варто виокремити зміни в емоційно-мотиваційній сфері; активний розвиток психічних функцій; наслідування, тобто копіювання вчинків, міміки, манер поведінки, особливостей спілкування та вияву емоцій дорослої, авторитетної людини – учителя, який у цей період є взірцем для кожного школяра; провідною стає навчальна діяльність, а не ігрова; формується самооцінка та індивідуальна манера поведінки кожної дитини; почуття компетентності стає головним новоутворенням цього віку. Роль учителя в розвитку особистості школяра та становленні його навчальної діяльності є визначальною, оскільки саме він спрямовує мотивацію учнів, ставить перед ними педагогічні задачі та пропонує

шляхи для їх вирішення, здійснює контроль та поступово спонукає дітей самим регулювати свою діяльність.

Описано різні стилі педагогічного спілкування учителя початкової школи та їхній вплив на продуктивність діяльності учня. Визначено, що лише за умов демократичного стилю педагогічного впливу можливе формування толерантної особистості учня, оскільки учитель, як суб'єкт саме такої взаємодії, характеризується професійною майстерністю як у навчальній діяльності, так і в особистісних стосунках з дітьми. На основі розглянутих особливостей студентської молоді та дітей молодшого шкільного віку, перспектив формування педагогічної толерантності засобами іноземних мов було уточнено визначення педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

У другому розділі **«Моделювання педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи»** нами розглянуто методологічні підходи до розробки компонентів, критеріїв та показників досліджуваного феномену, здійснено опис моделі педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи та схарактеризовано модель її формування, проведено діагностику рівнів сформованості педагогічної толерантності студентів на етапі констатувального експерименту.

Проаналізовано різні підходи, якими керуються науковці у виділенні складових толерантності. Системно-діяльнісний підхід обрано як методологічну основу вивчення педагогічної толерантності, оскільки особистісний, компетентнісний, традиційний ЗУНівський, системний, аксіологічний гармонійно поєднуються з ним та дозволяють розглянути досліджувану категорію у різних аспектах. Системно-діяльнісний підхід здатний забезпечити професійну підготовку майбутніх учителів щодо формування їхньої педагогічної толерантності та розвивати соціальну, особистісну, професійну готовність студентів до майбутньої професійної діяльності.

У результаті аналізу функцій педагогічної толерантності (інформаційної, емотивної, значеннєвої, регулятивної, функції розуміння) та особливостей системно-діялісного підходу розроблено модель педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, обґрунтовано її компоненти, описано рівні сформованості педагогічної толерантності студентів – високий, середній, низький. Модель педагогічної толерантності зображено на рис. 1.

Мотиваційно-цільовий компонент педагогічної толерантності визначає особистісний зміст діяльності учителя, його критеріями є мотиваційний та цільовий, а показниками визначено відповідно професійну мотивацію майбутнього учителя (потреби, інтереси, цінності), мотивацію успіху – страху перед невдачею та професійну спрямованість його особистості. У структурі змістово-когнітивного компоненту виділено когнітивний критерій, показниками якого є теоретичні знання про сутність, принципи, функції і межі педагогічної толерантності, ненасилля та права людини і дитини. Критеріями процесуально-комунікативного компоненту є комунікативний (показник: комунікативна толерантність) та операційний (показник: стиль педагогічного спілкування). Рефлексивно-поведінковий компонент педагогічної толерантності реалізується у двох напрямках: поведінковий критерій передбачає наявність внутрішніх механізмів

особистості учителя задля налагодження безпосередньої толерантної взаємодії з усіма учасниками навчання, тоді як рефлексивний критерій спрямовує педагога до усвідомлення значущості та ефективності своєї професійної діяльності. Відповідно показниками поведінкового критерію виділено емпатію, адаптивність до агресії та конфліктологічну компетентність, а рефлексивну компетентність педагога – показником рефлексивного критерію.

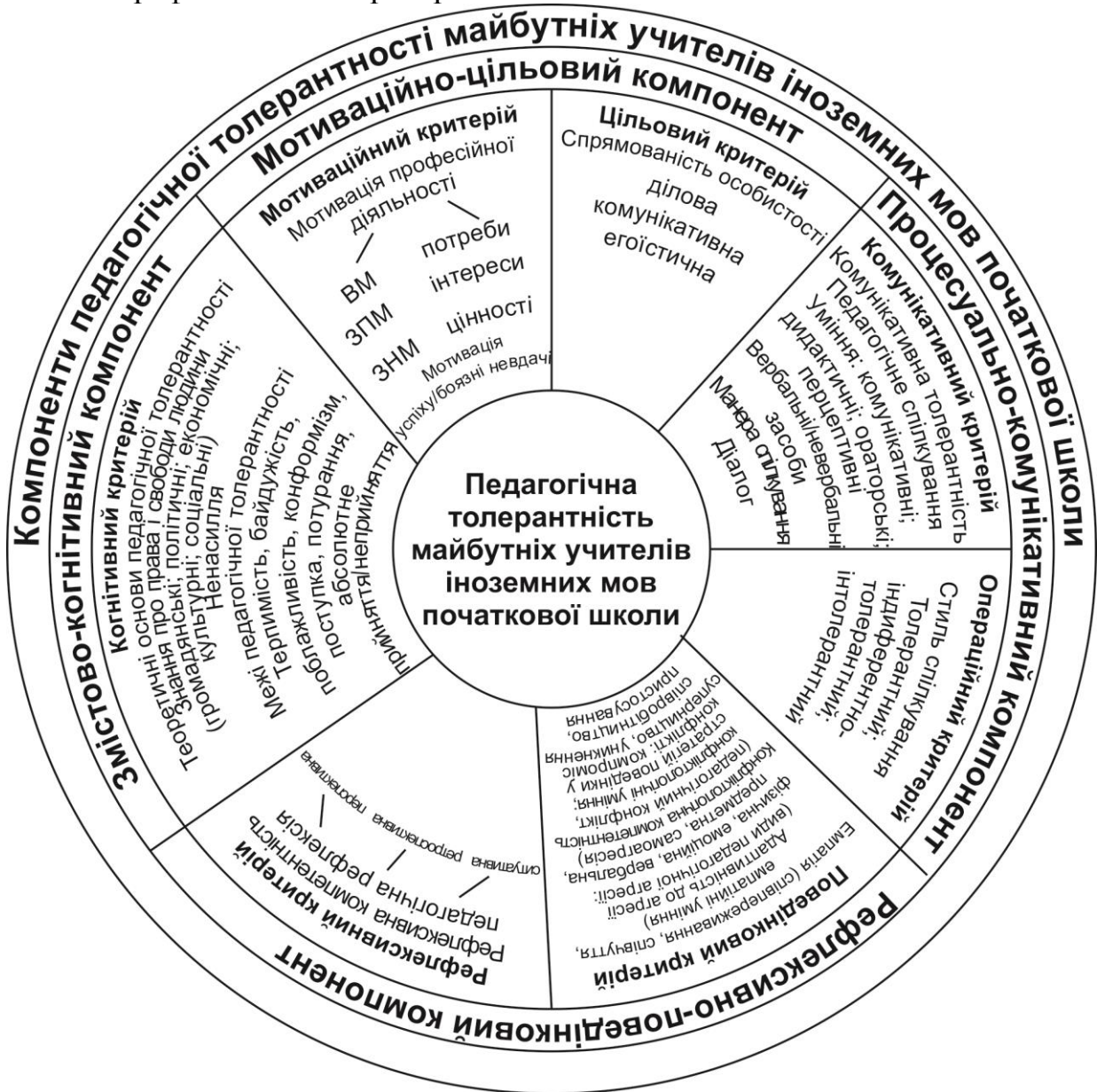


Рис. 1. Модель педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи

На основі моделі педагогічної толерантності розроблена модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, основна мета якої сформувані та підвищити рівень педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. Реалізація мети передбачає виконання завдання: сформувані усвідомлене розуміння основних понять, які розкривають зміст педагогічної толерантності як риси особистості майбутнього учителя; навчити сприймати та розуміти емоційні стани, прагнення, наміри,

установки іншої людини; розвинути емпатію, конфліктологічну та комунікативну компетентності; стимулювати активність суб'єктів навчально-виховного процесу; розвивати здатність майбутнього педагога аналізувати та регулювати власну поведінку, створити такі умови у професійній діяльності, за яких педагогічна толерантність сприйматиметься як цінність. Графічне зображення запропонованої моделі подано на рис. 2.

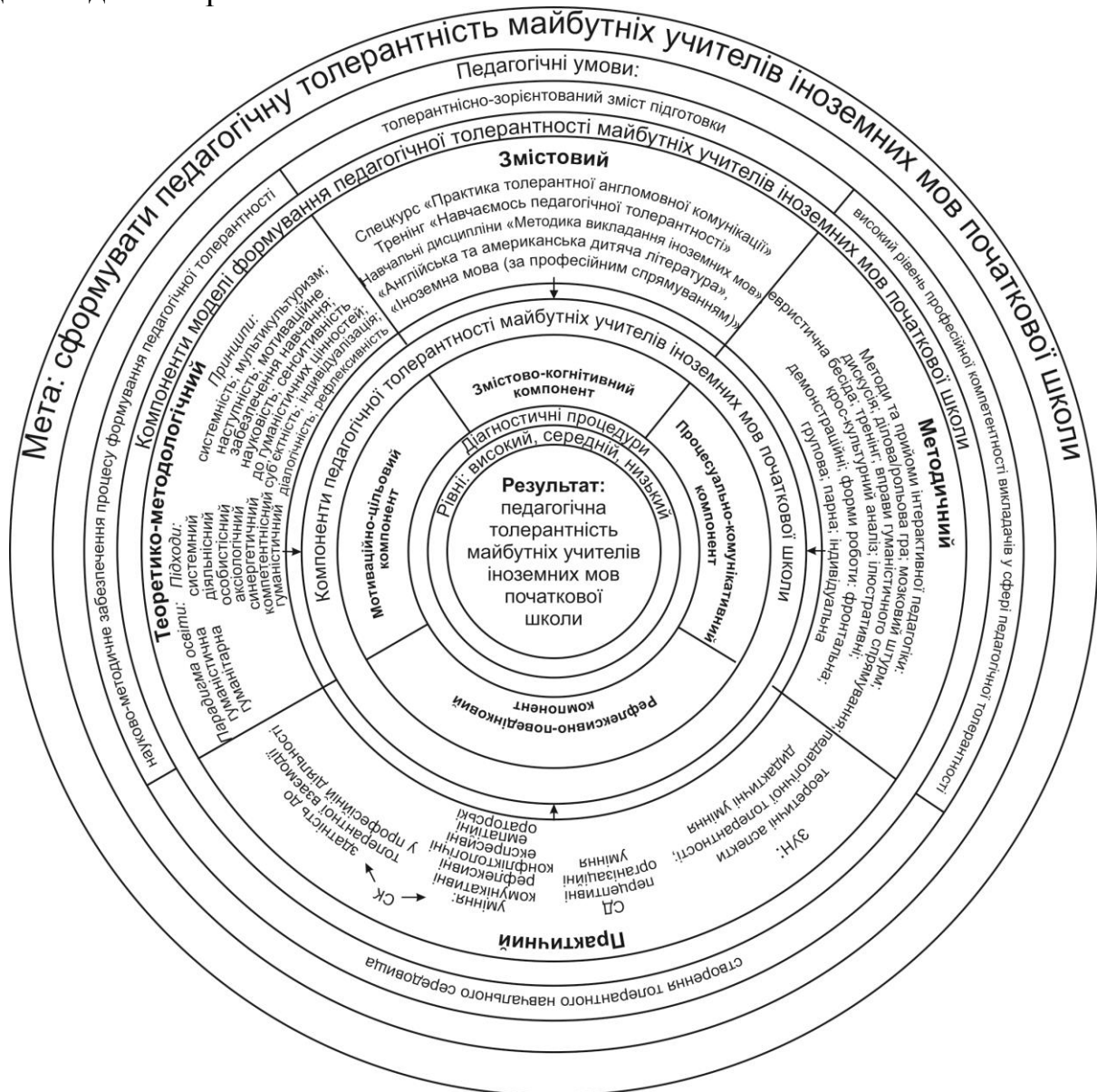


Рис. 2. Модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи

Концепція моделі формування педагогічної толерантності відповідає основним положенням гуманістичної та гуманітарної парадигм освіти. Розробку моделі формування педагогічної толерантності здійснено на основі системи методологічних підходів, а саме: системного, діяльнісного, особистісного, аксіологічного, гуманістичного, компетентнісного та синергетичного. Цілісність моделі утворюють взаємопов'язані теоретико-методологічний, змістовий, методичний та практичний компоненти. Так, основні положення теоретико-методологічного компоненту впливають на зміст підготовки з формування педагогічної толерантності шляхом використання відповідних методичних

прийомів та реалізуються у практичних уміннях і навичках, необхідних для налагодження ефективної інтеракції та створення толерантної атмосфери у реальній професійній діяльності. Етапи формування педагогічної толерантності студентів (діагностичний, прогностичний, змістовий, процесуальний, результативний) відображають зміст компонентів розробленої моделі професійної підготовки майбутніх учителів засобами іноземних мов.

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень виділено загальнонаукові (системність, наступність, доступність, науковість навчання) та специфічні (суб'єктність, адекватність, індивідуалізація, рефлексивність, діалогічність, мультикультуризм, мотиваційне забезпечення навчання, сенситивність до гуманістичних цінностей) принципи формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. Реалізація таких принципів дає можливість спрямувати освітній процес як на розвиток індивідуальності людини, так і на формування її готовності та бажання жити та здійснювати професійну діяльність у соціальному середовищі на основі гуманістичних ідеалів і норм.

Для визначення рівнів педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи розроблено програму діагностики. У ході констатувального етапу педагогічного експерименту визначено рівні сформованості педагогічної толерантності студентів за допомогою адаптованих варіантів методик, представлених у таблиці 1.

Таблиця 1

Діагностичний інструментарій сформованості педагогічної толерантності

№	Критерій	Показник	Методика діагностики
1.	Когнітивний	Теоретичні основи педагогічної толерантності	Питальник А. Зінченко «Тестові завдання для оцінки знань майбутніх учителів з теоретичних основ педагогічної толерантності»
		Межі педагогічної толерантності	Методика Ю. Макарова «Межі педагогічної толерантності»
2.	Мотиваційний	Професійна мотивація	Методика К. Замфір у модифікації А. Реана «Мотивація професійної діяльності»
		Мотивація успіху – боязні невдачі	Питальник А. Реана «Мотивація успіху – боязні невдачі»
3.	Цільовий	Спрямованість особистості	Анкета Б. Басса «Спрямованість особистості»
4.	Комунікативний	Комунікативна толерантність	Методика В. Бойка «Комунікативна толерантність»
5.	Операційний	Стиль педагогічного спілкування	Методика С. Братченка «Діагностика спрямованості особистості у спілкуванні»
6.	Поведінковий	Емпатія	Методика В. Бойка «Діагностика емпатійності спілкування майбутнього вчителя у міжособистісному пізнанні»
		Конфліктологічна компетентність	Методика К. Томаса «Стратегія і тактика поведінки у конфліктній ситуації»
		Адаптивність до агресії	Методика Л. Почебут «Агресивність»
7.	Рефлексивний	Рефлексивна компетентність	Методика А. Карпова «Рефлексивність»

Експериментально визначено розподіл студентів за рівнями сформованості педагогічної толерантності, а саме: на початку експерименту кількість студентів із високим рівнем становила 25,9 %, середнім – 48,9 %, низьким – 25,2 %. Такий розподіл підтвердив актуальність формування толерантності як професійно важливої особистісної якості майбутніх учителів під час навчального процесу у ВНЗ.

У третьому розділі **«Експериментальне дослідження моделі формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи»** здійснено поетапний опис формувального етапу педагогічного експерименту та проаналізовано ефективність авторської моделі формування педагогічної толерантності.

Підготовчий етап формувального експерименту передбачав проведення організаційних заходів, а саме: ознайомлення учасників з метою і завданнями експерименту, реалізацію тренінгу для викладачів іноземних мов, розробку програми навчальної дисципліни «Практика толерантної англomовної комунікації» та методичних рекомендацій щодо застосування засобів іноземної мови (англійської) у процесі професійної підготовки студентів, укладення методичної розробки для студентів.

Тренінг «Навчаємося педагогічної толерантності» забезпечив формування високого рівня професійної компетентності викладачів у сфері педагогічної толерантності. Програма тренінгу передбачала короткотривалу підготовку педагогів та використання дискусійних, ігрових, демонстраційних та практичних методів. Під час занять викладачі удосконалили знання основ педагогічної толерантності, створили портрет толерантного педагога, визначили механізми та методи створення толерантного середовища у навчальній аудиторії, сформували уміння конструктивно вирішувати конфлікти.

Основний етап формувального експерименту передбачав реалізацію моделі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов з формування їхньої педагогічної толерантності, цілісну структуру якої утворюють взаємопов'язані теоретико-методологічний, змістовий, методичний та практичний компоненти. Робота зі студентами під час навчального процесу здійснювалась у формі практичних занять, в організації яких було враховано як загальні вимоги до їхнього проведення, так і специфічні положення методики викладання іноземної мови.

З метою формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи було оновлено зміст таких навчальних дисциплін, як «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Методика викладання іноземної мови», «Англійська та американська дитяча література». Проте основну увагу було зосереджено на авторському спецкурсі «Практика толерантної англomовної комунікації», навчальний матеріал якого було розподілено відповідно до 6 змістових модулів: 1) Толерантність; 2) У світі дитинства; 3) Стереотипи; 4) Життя людей з особливими потребами; 5) Глобальні проблеми; 6) Насилля і толерантність у школі. Послідовність обраних тем для вивчення відповідала принципу етапності та системності, а текстовий матеріал, який використовувався на практичних заняттях з англійської мови, був

автентичним та відображав рівень мовленнєвої підготовки студентів на момент проведення експерименту.

Методичний та практичний аспекти формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи реалізовувалися за допомогою комплексу методів та навчальних прийомів, які створювали максимально ефективні умови для розвитку цієї професійно важливої якості. Основне навчальне навантаження було спрямовано на словесні інтерактивні методи навчання – бесіду, розповідь, навчальну дискусію, мозковий штурм, пояснення, інтерв'ю, різноманітні вправи та інші.

Підсумковий зріз рівнів сформованості педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи підтвердив ефективність авторської моделі. Наприкінці покомпонентного аналізу кількісного розподілу студентів КГ та ЕГ обчислені середні значення було використано для узагальнення даних підсумкового зрізу щодо цілісного розуміння ступеня сформованості педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. Високий рівень педагогічної толерантності студентів ЕГ на 12,8 % більший, ніж у КГ, тоді як низький – на 13,8 % нижчий (рис. 3). Характерним є те, що ступінь підвищення високого рівня найбільш показовий для змістово-когнітивного та рефлексивно-поведінкового компонентів (понад 15 % різниці), нижчих показників було досягнуто у процесуально-комунікативному (понад 11 % різниці) та мотиваційно-цільовому (понад 8 % різниці) компонентах. Такий розподіл означає, що студентам експериментальної групи вдалося значною мірою покращити свій рівень знань щодо сутності педагогічної толерантності учителів початкової школи, розуміння її функцій та правових основ, навчитися застосовувати принципи толерантності у своїй діяльності, аналізувати та вносити корективи у стиль поведінки, удосконалити навички толерантної комунікації та орієнтувати майбутніх педагогів на особистісне ціннісне ставлення до обраної професії.

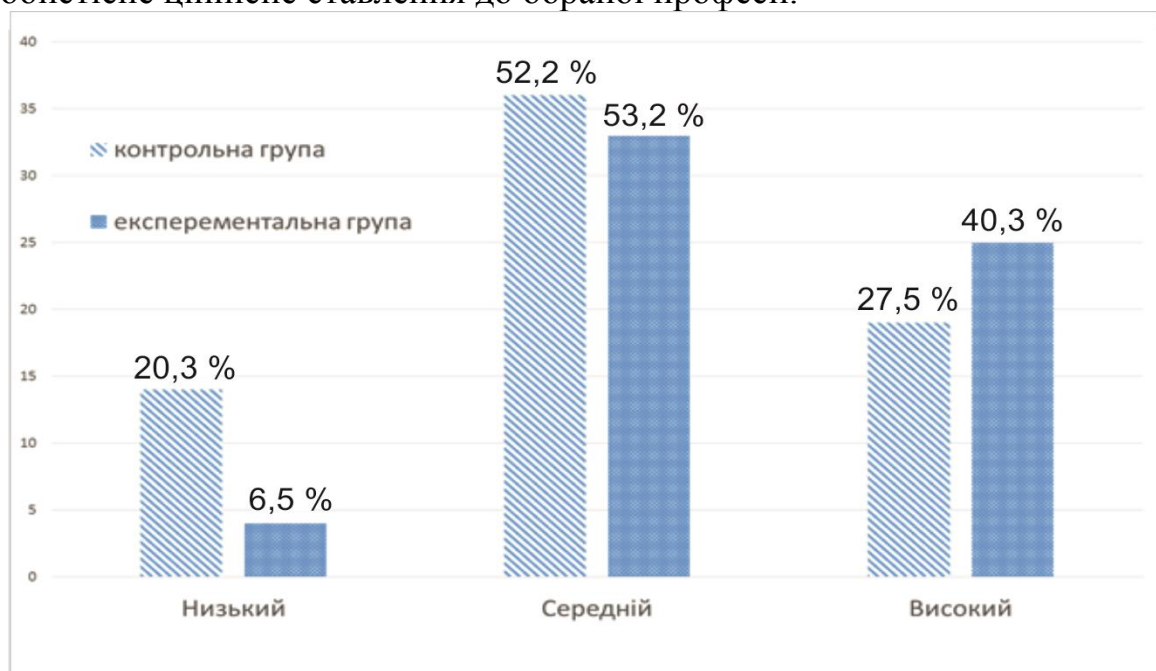


Рис. 3 Розподіл студентів за рівнями педагогічної толерантності після формувального етапу експерименту

Аналіз даних кількісного розподілу майбутніх учителів за рівнями сформованості педагогічної толерантності в результаті констатувального та підсумкового зрізів засвідчив незначне її підвищення у студентів контрольної групи на етапі підсумкового зрізу у порівнянні з констатувальним – на 1,64 %. Разом з тим динаміка зміни показників у експериментальній групі значно вища – на 6,36 %. Такий розподіл ще раз підтвердив ефективність авторської методики формування педагогічної толерантності порівняно з традиційною професійною підготовкою майбутніх учителів іноземних мов початкової школи.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й авторське розв'язання проблеми формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, що полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності запропонованої моделі. Проведене дослідження й отримані результати щодо розв'язання визначеної проблеми дали підстави для формування таких висновків:

1. Здійснено аналіз та обґрунтування теоретичних засад дослідження толерантності, на основі яких з'ясовано сутність педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, яку визначено як інтегративну динамічну особистісну рису, яка обумовлює здатність та готовність педагога до успішної взаємодії у сфері професійної діяльності, його розуміння, визнання та прийняття без агресії суб'єктів педагогічного процесу як носіїв інших цінностей, переконань, поглядів і форм поведінки шляхом мотиваційного забезпечення навчання та встановлення з ними толерантних стосунків, основою яких є довіра, співпраця, радість, емпатія, рефлексія, активна позиція, консенсус та психологічний комфорт.

2. Розроблено модель педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, структурними компонентами якої є змістово-когнітивний, мотиваційно-цільовий, процесуально-комунікативний та рефлексивно-поведінковий. Визначено критерії та показники складових досліджуваного явища, а саме: у структурі змістово-когнітивного компоненту виділено когнітивний критерій, показниками якого є теоретичні знання про сутність, принципи, функції і межі педагогічної толерантності, ненасилля та права людини і дитини. Критеріями мотиваційно-цільового компонента є мотиваційний та цільовий, а показниками визначено відповідно професійну мотивацію майбутнього учителя (потреби, інтереси, цінності), мотивацію успіху – страху перед невдачею та професійну спрямованість його особистості. Критеріями процесуально-комунікативного компонента є комунікативний (показник: комунікативна толерантність) та операційний (показник: стиль педагогічного спілкування). Показниками поведінкового критерію було виділено емпатію, адаптивність до агресії та конфліктологічну компетентність, а рефлексивну компетентність педагога – показником рефлексивного критерію. Визначено функції педагогічної толерантності – інформаційну, емотивну, регулятивну, значеннєву та функцію розуміння.

3. Обґрунтовано модель формування педагогічної толерантності як систему навчальних та виховних впливів на студента, спрямованих на формування його педагогічної толерантності як особистісної риси, а також як здатності майбутнього вчителя до толерантної взаємодії у професійній діяльності. Концепція моделі полягає в оновленні змісту навчальних дисциплін (змістовий компонент підготовки), методів, прийомів, форм і засобів формування педагогічної толерантності (методичний компонент) з метою оволодіння студентами методологічними основами дослідження толерантності та ґрунтовними філософськими, етичними, естетичними, лінгвістичними і психолого-педагогічними знаннями про її сутність (теоретико-методологічний компонент), способами діяльності (СД) та соціальними комунікаціями (СК) для здійснення толерантної взаємодії як під час навчання у ВНЗ, так і в майбутній професійній діяльності (практичний компонент).

Доведено, що авторська система навчання ефективна при впровадженні у професійній підготовці ВНЗ згідно компонентів моделі педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи таких педагогічних умов: науково-методичного забезпечення процесу формування педагогічної толерантності; толерантно-зорієнтованого змісту підготовки; високого рівня професійної компетентності викладачів у сфері педагогічної толерантності, створення толерантного навчального середовища.

За допомогою відповідних діагностичних процедур, застосованих для кожного показника критеріїв педагогічної толерантності, визначено рівні її сформованості (високий, середній, низький).

4. Реалізація моделі формування педагогічної толерантності відбувалася засобами іноземної мови (англійської). Так, у змістове наповнення окремих дисциплін гуманітарного циклу («Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Методика викладання іноземних мов», «Англійська та американська дитяча література»), які викладаються іноземними мовами, внесено певні зміни, спрямовані на ознайомлення із сутністю педагогічної толерантності вчителя. Для підготовки викладачів іноземних мов до впровадження авторської моделі розроблено тренінг «Навчаємося педагогічної толерантності», який передбачав формування їхньої теоретичної та методичної готовності до роботи зі студентами.

Розроблено спецкурс «Практика толерантної англійської комунікації», під час вивчення якого майбутні вчителі іноземних мов оволоділи теоретичними основами педагогічної толерантності, ознайомилися з тими сферами у педагогічній діяльності, де прояви інтолерантності найбільше ймовірні, здобули практичні уміння і навички попередження та регулювання конфліктних ситуацій, розвивали свою комунікативну толерантність, професійну мотивацію, емпатію, рефлексивну компетентність та формують здатність до толерантної взаємодії у майбутній педагогічній діяльності.

З метою імплементації моделі підібрано комплекс методів та прийомів формування педагогічної толерантності майбутніх учителів. Перевагу надано методам інтерактивної педагогіки, оскільки вони є найбільш продуктивними для створення толерантного навчального середовища та налагодження конструктивної взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу у ВНЗ. Найбільш часто

використано методи дискусії, мозкового штурму, евристичної бесіди, тренінгу, ділових та рольових ігор, різноманітні вправи гуманістичного спрямування, демонстраційні та наочні прийоми.

5. На заключному етапі формувального експерименту проведено діагностику рівнів сформованості педагогічної толерантності студентів. Динаміка зміни спостерігається у студентів як КГ, так і ЕГ. Проте виявлено значне покомпонентне підвищення високого та, відповідно, зниження низького рівня педагогічної толерантності у майбутніх учителів ЕГ у порівнянні зі студентами КГ.

Методами математичної статистики доведено ефективність авторської моделі формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. Проведене дослідження дало можливість розв'язувати проблему формування педагогічної толерантності на якісно новому рівні. Однак робота не претендує на вирішення усіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективою її подальшого вивчення вважаємо врахування особливостей формування толерантності педагогів у процесі гуманітарної підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Навчально-методичні посібники

1. Гордієнко Ю. А. Тренінг «Навчаємось педагогічної толерантності» : методичні рекомендації. – Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 60 с.
2. Гордієнко Ю. А. Практика толерантної англomовної комунікації : методичні рекомендації / Гусак Л. Є., Гордієнко Ю. А. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. – 176 с.

Статті у наукових фахових виданнях

3. Гордієнко Ю. А. Педагогічна толерантність учителя іноземної мови у процесі взаємодії з учнями початкової школи / Ю. А. Гордієнко // Педагогічна освіта : теорія і практика. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – Вип. № 20. – С. 308–313.
4. Гордієнко Ю. А. Змістово-когнітивний компонент педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи / Ю. А. Гордієнко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. «Педагогічні науки», 2016. – № 2 (53). – С. 49–55.
5. Гордієнко Ю. А. Процесуально-комунікативний компонент педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов / Ю. А. Гордієнко // Педагогічний часопис Волині : наук. журн. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – № 2 (3). – С. 65–70.
6. Гордієнко Ю. А. Конфліктологічна компетентність як показник рефлексивно-поведінкового компонента педагогічної толерантності майбутніх учителів / Ю. А. Гордієнко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки», 2016. – № 2 (304). – Т. 2. – С. 57–63.

Статті в іноземних фахових виданнях

7. Gordijenko J. Teoretyczne podstawy tolerancji pedagogicznej / J. Gordijenko *Oświata i nauka bez granic. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie. Wyższa szkoła*

informatyki i umiejętności / Gusak L., Gordijenko J. Łódź, 2015. – Nr. 3 (11). – S. 94–107.

8. Гордієнко Ю. А. Мотиваційно-цільовий компонент педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи / Ю. А. Гордієнко // Science And Education A New Dimension : міжнар. наук. журн. Pedagogy and Psychology. Budapest, 2016. – № IV (44), Issue 92. – С. 16–20.

Стаття у науковому виданні

9. Гордієнко Ю. А. Іноземна мова як засіб формування педагогічної толерантності майбутнього вчителя / Ю. А. Гордієнко // Актуальні питання іноземної філології : наук. журн. / [редкол. : І. П. Біскуп (гол. ред.) та ін.]. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. – № 2. – С. 46–52.

Матеріали науково-практичних конференцій

10. Гордієнко Ю. А. Толерантність та її межі / Ю. А. Гордієнко // Актуальні проблеми розвитку світової науки : зб. центру наук. публікацій «Велес» за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (14 вересня 2015 року). К. : Центр наук. публікацій, 2015. – С. 110–113.

11. Гордієнко Ю. А. Педагогічна толерантність: зміст та структура поняття / Ю. А. Гордієнко // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. (12–13 травня 2015 року) : у 3 т. Т. 1. Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. – С. 272–274.

12. Гордієнко Ю. А. Педагогічна толерантність майбутнього учителя іноземних мов / Ю. А. Гордієнко // Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (14 квітня 2016 року). Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, 2016. – С. 226–229.

13. Гордієнко Ю. А. Межі педагогічної толерантності учителя іноземних мов / Ю. А. Гордієнко // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали Х Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. (17–18 травня 2016 року). Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – С. 301–303.

14. Гордієнко Ю. А. Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів початкової школи у період студентства / Ю. А. Гордієнко // Актуальні проблеми педагогічної освіти : європейський і національний вимір : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (3–5 червня 2016 року). Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2016. – С. 105–109.

15. Гордієнко Ю. А. Емпатія як показник педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов / Ю. А. Гордієнко // Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (20 вересня 2016 року). – Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди, 2016. Вип. 5. – С. 87–91.

16. Гордієнко Ю. А. Адаптивність до агресії як показник педагогічної толерантності учителя початкової школи / Ю. А. Гордієнко // Підвищення якості

освіти: стан, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр. наук. Інтернет-конф. (27–28 квітня 2017 року). Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2017. – С. 85–87.

17. Гордієнко Ю. А. Тренінг як метод формування педагогічної толерантності викладачів іноземних мов / Ю.А. Гордієнко // Актуальні проблеми педагогічної освіти : європейський і національний вимір : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 трав. 2017 р.). Луцьк : ФОП Покора І. О., 2017. – С. 59–62.

АНОТАЦІЇ

Гордієнко Ю. А. Формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено проблемі формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. Окреслено сутність поняття «педагогічна толерантність майбутніх учителів іноземних мов початкової школи», обґрунтовано модель педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, виокремлено її компоненти, критерії та показники.

Розроблено модель формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи, яка включає мету, педагогічні умови, компоненти підготовки, та передбачає кінцевий результат – сформованість педагогічної толерантності студентів. Визначено ефективні форми роботи зі студентами та методи формування педагогічної толерантності майбутніх учителів. Розроблено методику діагностики рівнів сформованості педагогічної толерантності майбутніх учителів. Підготовлено методичні рекомендації для реалізації моделі формування педагогічної толерантності майбутніх учителів іноземних мов початкової школи. На практиці експериментально перевірено дієвість розробленої моделі та її змістового наповнення.

Ключові слова: педагогічна толерантність, майбутній учитель іноземних мов початкової школи, модель формування педагогічної толерантності, теоретичні основи, межі толерантності, професійна мотивація, спрямованість особистості, комунікативна толерантність, стиль спілкування, емпатія, адаптивність до агресії, конфліктологічна компетентність, рефлексивна компетентність, толерантна взаємодія.

Гордиенко Ю. А. Формирование педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков начальной школы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2017.

Диссертация посвящена проблеме формирования педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков начальной школы.

Определена сущность понятия «педагогическая толерантность будущих учителей иностранных языков начальной школы», обоснована модель педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков начальной школы и выделены компоненты педагогической толерантности, ее критерии и показатели.

Разработана модель формирования педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков начальной школы, которая включает цель, педагогические условия, компоненты подготовки и предусматривает конечный результат – сформированность педагогической толерантности студентов. Определены эффективные формы работы со студентами и методы формирования педагогической толерантности будущих учителей. Разработана методика диагностики уровней сформированности педагогической толерантности будущих учителей. Подготовлены методические рекомендации для реализации модели формирования педагогической толерантности будущих учителей иностранных языков начальной школы. На практике экспериментально проверена действенность разработанной модели и ее содержательного наполнения.

Ключевые слова: педагогическая толерантность, будущий учитель иностранных языков начальной школы, модель формирования педагогической толерантности, теоретические основы, границы толерантности, профессиональная мотивация, направленность личности, коммуникативная толерантность, стиль общения, эмпатия, адаптивность к агрессии, конфликтологическая компетентность, рефлексивная компетентность, толерантное взаимодействие.

Hordiienko Yu. A. The Formation of Pedagogical Tolerance of Future Foreign Languages Teachers of Primary School. – The manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to the problem of formation of pedagogical tolerance of the future teachers of foreign languages of primary school. The essence of the concept of “pedagogical tolerance of future teachers of foreign languages of elementary school” has been outlined as an integrative dynamic personal quality that determines the teacher's ability and readiness for successful interaction in the field of professional activity, his understanding, recognition and acceptance of subjects of the pedagogical process without aggression as carriers of other values, beliefs, views and forms of behavior through motivational provision of education and the establishment of tolerant relationships with them, based on trust, cooperation, joy, empathy, reflection, active position, consensus and psychological comfort. The model of pedagogical tolerance of the future teachers of foreign languages of primary school has been created and the components of pedagogical tolerance have been singled out: 1) content-cognitive; 2) motivational-target; 3) procedural-communicative; 4) reflexive-behavioral. In the structure of each of the components, their criteria and indicators have been described. The levels of formation of students' pedagogical tolerance have been defined as high, average, and low.

The model of formation of pedagogical tolerance of the future teachers of foreign languages of elementary school has been developed. It includes the purpose, pedagogical conditions, components of preparation, and provides the final result – the formation of

students' pedagogical tolerance. The model of formation of pedagogical tolerance is a system of educational influences on the student, directed on formation and development of his pedagogical tolerance as a personal trait, as well as his ability to tolerantly interact in professional activity.

The integral structure of the formation of the pedagogical tolerance of future teachers of foreign languages is formed by interrelated theoretical and methodological, content, methodical and practical components. The pedagogical conditions under which the process of formation of pedagogical tolerance is the most effective have been defined: 1) scientific and methodological support of the process of formation of pedagogical tolerance; 2) tolerance-oriented contents of training; 3) high level of professional competence of teachers in the field of pedagogical tolerance; 4) creation of a tolerant learning environment.

The content of the corresponding pedagogical conditions was ensured through the application of a number of forms and methods: a) when working with teachers of foreign languages, a communicative training "Learning pedagogical tolerance" was organized and implemented; such methods as case-study, group discussion, games, brainstorming, problem education, heuristic conversation, various exercises were used; b) when working with future teachers of foreign languages of primary school, a special course in the foreign language "Practice of tolerant English-language communication" was developed and introduced, during which interactive methods were used: case-study, discussion, games, brainstorming, problem learning, heuristic conversation, explanations, cross-cultural analysis, comparisons, demonstrations, illustrations, exercises (for entering students into a foreign environment, interviewing, guessing exercises and gap filling, puzzles, ranging, exercises of humanistic direction).

The methodology of diagnosing the levels of formation of the teacher's tolerance of future teachers has been developed. Methodical recommendations have been prepared: 1) "Teaching pedagogical tolerance" training for actualization of knowledge, improvement of skills of teachers of foreign languages in the field of tolerant interaction; 2) "Practice of Tolerant English-language Communication" to implement the model of formation of pedagogical tolerance for future teachers of foreign languages of primary school. The effectiveness of the developed model has been experimentally tested.

Key words: pedagogical tolerance, future teacher of foreign languages of primary school, model of formation of pedagogical tolerance, theoretical bases, limits of tolerance, professional motivation, personal orientation, communicative tolerance, style of communication, empathy, adaptability to aggression, conflict competence, reflexive competence, tolerant interaction.

Підписано до друку 24.11.2017 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 165. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.